

Eerwraak een struikelblok voor jeugdhulpverleners

Willeke van de Zand, Vocas Trainingen

Signaleren en melden

Het signaleren van eengerelateerd geweld en alles wat met dit fenomeen samenhangt, is een struikelblok voor veel jeugdhulpverleners. De culturele groepen waar het zich afspeelt, zijn vaak zorgmijndend. Bovendien hebben jeugdhulpverleners vaak te weinig training gehad in interculturele communicatie. Het vraagt nogal wat kennis van de materie om huiselijk geweld en kindermishandeling te kunnen scheiden van geweld met een eermotief. Wat in eerste instantie lijkt op een opvoedkundig probleem blijkt bij nader onderzoek heel iets anders te zijn. De andere motieven die aan het geweld ten grondslag liggen, vragen om een hele andere aanpak van de hulpverlening. Maar voordat de hulpverlening toegerust kan worden met competenties om deze materie te kunnen signaleren en te begeleiden, zal er eerst erkenning moeten komen voor de jongeren die hulp nodig hebben om aan eengerelateerd geweld te kunnen ontsnappen.

Al een tijdje is de jeugdhulpverlening betrokken bij de begeleiding van Fatma, een meisje zoals zo velen in de late puberteit. Fatma is recentelijk teruggekomen uit Irak, nadat zij daar een groot gedeelte van haar puberteit heeft doorgebracht bij verschillende familieleden. Vrij kort na haar terugkeer in Nederland loopt Fatma weg van huis. Zij meldt zich bij een oude bekende uit haar lagere schoolperiode en vertelt dat ze thuis problemen heeft. Zij vertelt ook over de nare gebeurtenissen in de dat zij daar verkracht is. Haar moeder en

Eengerelateerd geweld is een verschijnsel wat in de jeugdhulpverlening nog maar zeer weinig aandacht krijgt. Een veel gehoorde kritiek daarbij is, dat de hulpverlening er bijna nooit mee te maken krijgt. Het tegendeel is waar. Veel jongeren groeien op in een cultuur waar familie-er een belangrijk aspect is. Zij komen langs natuurlijke weg in aanraking met eer en eerwraak. Als slachtoffer en als dader. Juist zij zijn de sleutelfiguren die schending van de eer kunnen voorkomen. Door op te treden tegen mogelijke daders en in de rol van stille getuige.

en haar naaste familie zijn hiervan op de hoogte. Het contact met haar moeder en broers verloopt slecht. Haar moeder reageert regelmatig agressief door veel geschreeuw en met het gooien van spullen.

Openheid of discriminatie?

Ondanks dat een het een politiek speerpunt is om binnen de jeugdzorg drempelverlagend te zijn voor jongeren met een andere culturele achtergrond is de zorg in Nederland vooralsnog Westers, om niet te zeggen Nederlands, ingericht. Er wordt vanuit gegaan, dat er weinig taboe-onderwerpen zijn. Alles moet openlijk met elkaar besproken kunnen worden. De begeleiding wordt zoveel mogelijk aan het gehele gezinssysteem geboden. Omdat alle gezinsleden evenredig betrokken dienen te worden bij de oplossing. Een mooie visie, maar niet binnen alle culturele stromingen bruikbaar. Maar ja, een eenmaal overeengekomen protocol is in Nederland niet zo gemakkelijk aan te passen. Te vaak lijkt het handhaven

van een protocol een doel op zich te zijn geworden. Terwijl een protocol niet meer moet zijn dan een middel om de gestelde doelen te kunnen bereiken. Te vaak wordt door de handhaving van een protocol voorbijgegaan aan belangrijke interculturele aspecten en familiecodes. Waar openheid, directheid en individualiteit voorop staan in de westerse benadering, werkt dat binnen veel niet Nederlandse culturen anders. De hulpverlening verliest hier nogal wat terrein, als zij daar geen weet van heeft.

Bureau Jeugdzorg raakt betrokken en indiceert een zeer intensieve vorm van crisishulpverlening voor Fatma. Deze vorm van hulp zal het hele gezin betreffen. Het gezin wordt niet alleen begeleid, maar er komt ook een advies over verdere, passende hulp. Het lijkt even wat beter te gaan. De hulpverlener erkent, dat er interculturele aspecten zijn die de begeleiding lastig maken. Hij belt diverse organisaties die gespecialiseerd zijn in interculturele communicatie. Fatma praat vaak in het bijzijn

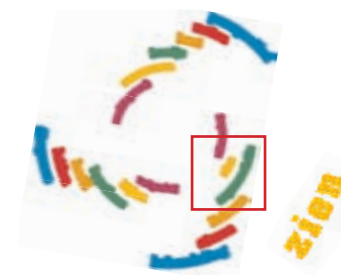
van haar moeder met de hulpverlener. Vrijuit praten is voor haar daarom lastig. De hulpverlener had het juist geïnterpreteerd: de basis van de problematiek is inderdaad intercultureel, maar aan de dreiging van eerge relateerd geweld had in dit geval nog nooit iemand gedacht.

Familie eer en hiërarchie

Binnen veel culturen waar familie-eer een rol speelt, is er sprake van een duidelijke hiërarchie binnen de familie en de eigen leefgemeenschap. Binnen- en buitenshuis kent iedereen de uitgesproken en niet uitgesproken regels. In het Nederlands: iedereen kent zijn plaats. Deze positie bepaalt wat wel en niet kan worden gezegd. Nederlandse hulpverleners horen dit te weten. Als de hulpverlening hiervan geen weet heeft, kan de indruk ontstaan, dat alles in het gezin/de gemeen-

schap harmonisch verloopt. Omdat iedereen lijkt in te stemmen met wat er besproken wordt. Het openlijk bespreken van familieproblemen is “not done” en zal dus bijna niet gebeuren, als het gehele gezin bij elkaar is. Daarbij zijn kwesties die te maken hebben met de familie-eer extra gevoelig.

Fatma wordt na de korte crisisinterventie doorverwezen naar een organisatie in Gelderland met een zeer outreachende werkstijl. Daar is extra deskundigheid aanwezig inzake de interculturele begeleiding van jongeren en gezinnen. De hulpverlener merkt al snel, dat de begeleiding moeizaam verloopt en besluit verschillende gesprekken met Fatma alleen te gaan doen. Dit wekt veel argwaan op bij moeder en herhaaldelijk duiken er familieleden en kennissen op als de hulpverlener

buitenshuis gesprekken heeft met Fatma. In de individuele gesprekken krijgt Fatma de ruimte om vrijuit te praten. In deze gesprekken voelt zij eindelijk de ruimte om te vertellen over het geweld bij haar thuis. De hulpverlener vangt een aantal signalen op die zorgelijk lijken. Zo blijkt dat de familie vraagtekens zet bij het feit of Fatma wel degelijk slachtoffer is van een verkrachting. De familie verdenkt Fatma ervan vrijwillig het seksuele contact te zijn aangegaan. Fatma wordt ernstig beperkt in haar vrijheid. Er vindt veel sociale controle plaats en daarbij is het bijzonder, dat Fatma ineens een periode in Irak moet verblijven, terwijl zij toch hier is opgegroeid.

Individuele benadering de beste

Wil de jeugdhulpverlening iets kunnen bereiken in dit soort gesloten gemeenschappen, dan zal zij haar visie van transparantie en openheid naar alle gezinsleden moeten herzien. Uitsluitend individuele gesprekken met gezinsleden zorgen ervoor, dat iedereen openlijk zijn verhaal kan doen en niet in de knel komt met de familie- en/of gemeenschapshiërarchie. Het zijn vaak de individuele gesprekken waarin de eerste signalen van geweld met een eermotief aan de orde komen. Hoe lastig ook voor een hulpverlener, maar volledige transparantie komt daarbij de veiligheid van een jongere vaak niet ten goede. Een jongere moet zijn zorgen en angsten in vertrouwen kunnen melden om te voorkomen dat het anders een verborgen probleem blijft.

De hulpverleenster krijgt duidelijke signalen dat de druk van de familie richting Fatma opgevoerd wordt. Er rijzen steeds meer vermoedens dat de familie-eer een rol speelt in deze kwestie. De hulpverleenster heeft in overleg met haar leidinggevende besloten om externe expertise met betrekking tot deze casus te raadplegen. De casus is voorgelegd aan een coach die trainingen verzorgt binnen de jeugdhulpverlening om de problematiek rondom familie eer te signaleren en te begeleiden. Na telefonische contacten, waarin de casus uiteen is gezet, zijn er voldoende signalen om samen, hulpverlening en coach, een dossierstudie te verrichten. Steeds meer wordt het vermoeden bevestigd, dat de familie eer in deze casus een belangrijke rol speelt. Het blijkt, dat de mishandeling van Fatma gericht is op het "in het gareel" krijgen van Fatma. De verkrachting wordt door familie als schandelijk gezien en heeft ervoor gezorgd, dat de maagdelijkheid voor het huwelijk verloren is gegaan. Omdat een casus rondom eer elk moment versneld kan escaleren, hebben de hulpverleenster en de coach een afspraak gemaakt met Fatma om met haar een taxatie te verrichten met naar de dreiging van eergelateerd geweld.

Veiligheid en zorgvuldigheid

Het is van groot belang dat een jongere serieus wordt genomen op het moment dat hij zich meldt bij de hulpverlening. Omdat er altijd de dreiging is van angst voor represailles vanuit de familie in verband met de familie-eer. Zorgvuldigheid is daarbij van het hoogste belang. De hulpverlener moet waar mogelijk ruim de tijd nemen om de casus goed te taxeren en te begeleiden. Overhaast handelen in de vorm van een uithuisplaatsing is vaak funest voor het verdere traject. Bij een te vroege uithuisplaatsing is het risico groot, dat de jongere vanwege angst of spijt weer terugkeert naar het gezin. Als het gezinsstelsel zich vervolgens sluit, heeft de hulpverlening zelf een veiligheidsprobleem veroorzaakt.

De hulpverleenster en de coach spreken met Fatma af op haar school om met haar in gesprek te gaan. De coach voert in het bijzijn van de hulpverleenster de taxatie uit. In de taxatie worden alle vermoedens die de hulpverleenster had, voornamelijk goed geordend en in kaart gebracht. Fatma kan heel goed haar situatie in kaart brengen en er wordt openlijk gesproken over de familie-eer en wat dit betekent voor Fatma en haar gezin/gemeenschap. Uit de taxatie komt naar voren dat de verkrachting een schending is voor de familie-eer. Alleen een uithuwelijking kan de eerschending nog beperken. Hiervoor is een achterneef bereid om met haar te trouwen, maar die vindt het van belang dat het inderdaad om een verkrachting gaat en dat er geen sprake is van seks uit vrije wil.

Gesprekstechniek en vragenlijst

Een zorgvuldige taxatie geeft inzicht in de mate van dreiging en helpt om te bepalen of het een begeleidbare casus is. Of dat er drastischer maatregelen moeten worden genomen, zoals een geheime uithuisplaatsing, om de veiligheid van de kinderen/jongeren te waarborgen. Als een jongere het ouderlijk huis wil verlaten, zal daar in de begeleiding veel aandacht voor moeten zijn. Terugkeer na een uithuisplaatsing is binnen deze cultuur veel minder geaccepteerd. Verstoting of juist extra dreiging van geweld kan de consequentie zijn van het weglopen en openbaar maken van de gezinsproblematiek. Met voldoende kennis van de materie en professionele gesprekstechnieken kan er middels een vragenlijst zicht worden verkregen op de mate van dreiging. Vaak kan een jongere bij de juiste vraagstelling veel vertellen over de familie-eer en de dreiging die er wordt ervaren. Daarbij is de houding van de hulpverlener en de mate waarin de cliënt de hulpverlener als betrouwbaar ervaart, erg belangrijk. De hulpverlener zal zich ervan bewust moeten zijn, dat een jongere familiegeheimen openbaar maakt. Voor veel gezinnen is dat onacceptabel. Die houding maakt veel jongeren angstig voor een terugkeer naar huis. Strikte geheimhouding is hier de enige oplossing.

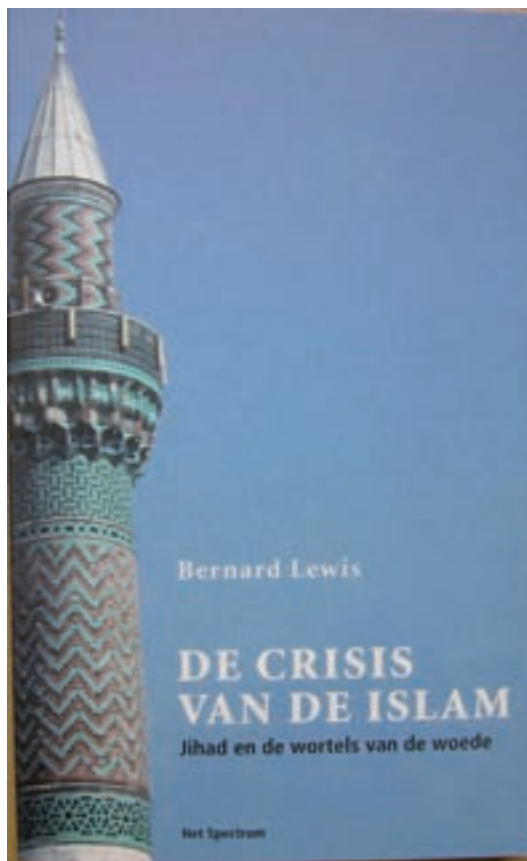
Er worden plannen gemaakt om naar Irak terug te keren met Fatma en het daar allemaal uit te gaan zoeken en een eventueel huwelijk te arrangeren. Fatma geeft aan dat zij de uithuwelijking nog niet het ergste vindt en daarmee in zou stemmen. Bij doorvraag van de coach is er echter wel veel risico dat wanneer de familie het er over eens is dat er mogelijk toch uit vrije wil seksueel contact is geweest, Fatma dan in Irak is als dat uitkomt en zowel Fatma als de coach zijn ervan verzekerd dat er fors geweld zal worden gebruikt tegen Fatma en met moeite

geeft Fatma aan dat zij niet kan uitsluiten dat het haar dood betekent. Uit de taxatie komen vele zorgelijke signalen naar voren. Actief handelen van de hulpverlening is geboden. De familie van Fatma is al erg op haar hoede en alert op iedere stap die Fatma zet. Zij heeft geen mobiele telefoon meer en herhaaldelijk worden al haar spullen doorzocht. Er wordt een duidelijk vluchtplan opgesteld met Fatma waarin andere disciplines zoals BJZ en politie op de hoogte worden gebracht en geïnstrueerd worden met betrekking tot absolute geheimhouding.

Een heel goed stappenplan

Veel jongeren zijn zich heel goed bewust, dat er een geweldsdreiging volgt, als zij de leefgemeenschap verlaten. Als dit bewustzijn ontbreekt, zal een hulpverlener dit bespreekbaar moeten maken. Soms remmend dienen te zijn naar de jongere om impulsief handelen voorkomen. Een goed plan waarbij alle stappen zorgvuldig in kaart zijn gebracht, is belangrijk. De jongere dient precies te weten waar zij zich kan melden en iedere betrokken instantie moet precies weten wat hem te doen staat. Er zal een opvangplaats beschikbaar moeten zijn, vaak geheim en voor langere tijd beschikbaar. Een snelle terugkeer naar huis zal immers vaak niet mogelijk zijn.

Op het moment dat Fatma en de hulpverleenster weer een afspraak hebben op school, laat Fatma via school weten, dat de hulpverleenster niet naar school moet komen. Haar familie sluit steeds meer het net om haar heen en is van plan die dag op school te verschijnen. Met Fatma is een heel duidelijk plan gemaakt, dat zij bij geweldsdreiging naar het eerste de beste politiebureau kan gaan en daar zal bij invoering van haar naam meteen aan de politie duidelijk worden hoe te handelen. Aangezien de aanwezigheid van de hulpverleenster op school het risico vergroot, wordt met de mentor afgesproken Fatma te begeleiden en vinger aan

de pols te houden. Na enkele weken meldt Fatma zich inderdaad op het politiebureau. Fatma wordt steeds vaker geslagen thuis, zij is tijdens schooltijd van huis weggevlucht. Eveneens worden de plannen om naar Irak te gaan steeds concreter en Fatma is er klaar voor om met haar familie en gemeenschap te breken en wordt ondergebracht op een geheime locatie.

Valse signalen

Vaak lijken de signalen die het gezin/de leefgemeenschap vlak na de uithuisplaatsing afgeven erg positief. Men betuigt spijt en geeft aan graag de problemen te willen oplossen. Hierin moet de hulpverlener uiterst voorzichtig en terughoudend zijn. Eerschending is een serieuze aangelegenheid en kan niet met een snelle maatregel worden opgelost.

Rondom deze materie zijn er vele valkuilen, waar je als hulpverlener zomaar intrapt. Het begeleiden van deze casussen vraagt extra expertise op dit vlak. Het is noodzakelijk dat jeugdhulpverleners beter thuis raken in deze materie en in een zeer vroeg stadium signalen kunnen opvangen die in de toekomst kunnen leiden tot eengerelateerd geweld. Dit maakt het namelijk mogelijk om middels bemiddeling en sturing eengerelateerd geweld te voorkomen. en voldoende kennis voorkomt misstappen die een jongere mogelijk in gevaar brengen.

Nu Fatma haar familie heeft verlaten, zal zijn haar eigen leven vorm moeten gaan geven: terugkeer voor haar zal niet mogelijk zijn. De dreiging van de familie kan gaan toenemen. Het kan zijn, dat de familie besluit haar te gaan zoeken en daarbij kan een hele gemeenschap betrokken worden. Fatma zal goed begeleid moeten worden door de hulpverlening om haar toekomst vorm te gaan geven. Jongeren als Fatma staan op zeer jonge leeftijd voor extreem moeilijke keuzes. Stel je maar voor dat je moet beslissen of je thuis weggaat om nog meer geweld te voorkomen. Jongeren als Fatma zijn zich vaak al goed bewust, dat het verlaten van de gemeenschap ook vele risico's met zich meebrengt. Er zijn genoeg voorbeelden bekend van escalaties die zijn geëindigd met de dood.

Training in signalering heeft het positieve effect dat de hulpverlener de mogelijkheid ontwikkelt om in een eerder stadium eengerelateerd geweld te leren zien. Hoe eerder de problematiek wordt gesignaleerd, des te effectiever de begeleiding zal zijn. Wat de kans op een escalatie fors verkleint. Voor meer informatie over training en coaching met betrekking tot eengerelateerd geweld kunt u de contactgegevens vinden op de site www.vocas-trainingen.nl